

Statsministerens paradoks

SOLIDARITET

Velferdsstatens fremtid ved et EU-medlemskap må sees i en historisk sammenheng. Den norske velferdsstaten er en kulturinstitusjon og bærer av viktige humanistiske verdier.

Av Else Øyen

Den norske velferdsstaten er mer enn hundre år gammel, og den første trygden kan i år feire sitt 100-års jubileum. Det synes å være glemt i den historieløse debatten om velferdsstaten i og utenfor EU.

Velferdsstaten ble i sin tid skapt som en buffer mot industrialismens og markedskreftenes harde bud. Fattigdommen og nøden rammet de som som falt utenfor den nye typen arbeidsliv, og den fremvoksende arbeiderklasse følte seg avmektig i forhold til en produksjon som den bare kjente fra arbeidssiden. Lønningene var lave, arbeidsforholdene var elendige, og arbeidskraft som ikke var fullverdig, slapp ikke til. Kampen sto om sikkerhet for arbeid og det daglige brød.

Langsomt vokste de sosiale ordninger frem. Ulykkesforsikring, vern av arbeidere, regulering av barne- og kvinnearbeid, morstrygd, barselspenger, alderspensjon, uthyggning av det offentlige helsestell og kommunale institusjoner, og endelig flaggskipet i de offentlige ordninger: folketrygden med syketrygd, alders- og uføretrygd, og arbeidsledighetstrygd. De frie markedskrefter var omsider blitt tøylet gjennom velferdsstaten.

Men velferdsstaten ble ikke bare en pengemaskin og et fordelingsystem for ulike trygder og institusjonsplasser. Den ble også en *kulturinstitusjon* som fordeler goder og onder i forhold til våre verdioppfatninger omkring liv, død, angst, sykdom, ensomhet. Innen det norske samfunn er det over tid blitt utviklet et sett

med felles verdier som utgjør en vesentlig del av vår kulturarv. Mye av denne -norskheten- kommer til uttrykk gjennom den norske velferdsstaten. Sentrale verdier som rettferdighet, likebehandling og demokrati er bygd inn i velferdsstaten. Ved hjelp av velferdsstaten er Norge blitt et samfunn med små forskjeller mellom folk, sammenliknet med de fleste andre land. Velferdsstaten har bidradd til å bygge bro mellom utkant og sentrum, og mellom de som står utenfor arbeidslivet og de som er i arbeid. Resultatet er da også at det er få konflikter.

Velferdsstatens karakter

Typisk for den norske velferdsstaten er dens universelle karakter, dvs. at *alle* borgere er inkludert; at alle borgere har plikt til å betale til felles velferdsgoder; det sterke offentlige ansvar; prinsippet om rettferdighet og lik adgang til ytelser; og prinsippet om tildeling av velferdsgoder som ikke bare er for de yrkesaktive. Trass i en del kritikk, er det en modell som fungerer godt for et lite land som Norge. Det er også en modell som mange land misunner oss.

Med EØS-avtalen og et EU-medlemskap i horisonten, er det lagt et nytt klima omkring den norske velferdsstaten. Det er korrekt at i prinsippet kan Norge foreløpig gjøre hva det vil med velferdsstaten. Likevel vil EØS/EU ha stor betydning for den fremtidige utvikling av den norske velferdsstaten. Forskere på både ja-

og nei siden er enige om at den nye vektlegging av markedskreftene, slik de kommer til uttrykk i de fire frihetene, vil bidra til å endre profilen på den norske velferdsstaten. Vi kan regne med at det fremover blir større ulikheter innen velferdsstaten. Det blir prioritering av velferdsgoder til de som er i yrkeslivet, det blir flere behovsprøvede ytelser, større privatisering, flere oppgaver til frivillige foreninger, mindre offentlig ansvar og flere konflikter.

Dette skyldes i alle fall to forhold. Dels er dette den fremherskende tenkemåte innen de store landene i EU. Det reflekteres blant annet i EUs sosiale dimensjon som først og fremst tar sikte på å bedre arbeidstakernes levekår. Dels innenbærer EØS-avtalen og de fire frihetene et krav om sterkere styring gjennom markedet, forventninger om større konkurransedyktighet og lønnsomhet, mer effektivitet, mer privatisering og mindre offentlig engasjement. Dette er krav som er på kollisjonskurs med ideologien i den norske velferdsstaten. Støtten av gamle og syke egner seg dårlig for en slik tankegang.

Når Statsministeren hevder at «Vår velferdsstat er ikke truet i EU» (*Aftenposten*, 28.05.94) så glemmer hun både velferdsstatens og Arbeiderpartiets historie.

Selvfølgelig er velferdsstaten truet når markedskreftene blir sterkere. Derfor trenger vi en styrking av velferdsstaten under EØS/EU om vi skal motstå presset og opprettholde samme type velferdsstat som nå. Samtidig krever markedstilpasningen nedtoning av offentlige utgifter, færre ansatte i den offentlige sektor, mer privatisering og fri flyt av kapital, også innen helse-, trygde- og sosialsektoren. Det er dette som er Statsministerens paradoks.

Fremtidens utfordringer

Alle velferdsstater, små og store, vel utviklete og rudimentære, i og utenfor EU, står overfor de samme økonomiske problemer. For dem alle gjelder det at de strever med å finne finansiering til sine nåværende ordninger. Den aldrende befolkning øker overalt i Europa, kravene til helse- og omsorgstjenester er umettelige, og ny teknologi åpner muligheter for helse-tilbud ingen ante konturene av for få år

siden. Samtidig rettes det i befolkningen forventninger som det aldri vil være mulig å innfri. Den dårlig utviklete velferdsstat synes å ha like store finansieringsproblemer som den vel utviklete velferdsstat. Alle trenger de penger, uten hensyn til hvor lang fartstid de har hatt

Sterkere markedsstyring, økt privatisering og krav til lønnsomhet er prinsipper som er på kollisjonskurs med ideologien i den norske velferdsstaten.

innen EU. På flere områder skjer det en nedbygging av velferdsstatene i EU, selv om befolkningen ønsker det motsatte. Politikerne i EU stoler rett og slett ikke på at et medlemskap i EU er tilstrekkelig til å redde deres nåværende velferdsordninger.

Når det hevdes at Norge ikke vil ha råd til å finansiere velferdsstaten, dersom vi blir stående utenfor EU, skal man være klar over at den norske velferdsstaten er langt billigere i drift enn de fleste andre velferdsstater. Det vil for eksempel ta minst en generasjon eller mer før utgiftene til den norske velferdsstaten når opp på samme nivå som i Sverige og Danmark. Det skyldes både at Norge i utgangspunktet bruker mindre til velferd, at vi har flere yrkesaktive pr. ikke-yrkesaktive, og at det demografiske mønster er noe annerledes. Blant OECD-land bruker Norge mindre på helsetjenester målt ved inntektsnivå pr. innbygger, enn de andre landene. Likevel er den norske velferdsstat «bedre» enn de fleste andre, i den forstand at den dekker hele befolkningen, uten hensyn til stand og stilling. Derfor er det også livsfarlig å gi de ulike velferdsstater karakter etter hvor mange penger de bruker på velferdsstaten. Det må være fordelingen og kvaliteten av ytelsene, sammen med hele befolkningens nytteverdi som må vurderes når karakterer skal utdeles.

I Norge presenterer økonomene oss for et generasjonsregnskap som tilsier at vi skal skjære ned på velferdsytelsene for å minke gjeldsbyrden for neste generasjon. De foreslår behovsprøvede ytelser, større egenbetaling og private forsikringsordninger som medisin. Men det er ikke noe nytt. Det har de alltid gjort.

Hvorfor setter de ikke sitt generasjonsregnskap inn i en historisk sammenheng og spør: Hva slags samfunn skal vi gi videre til neste generasjon og hvilke verdier ønsker vi våre barn skal få med seg i tiden fremover? Skal det være et samfunn preget av økonomiske avveieringer i etiske spørsmål, eller skal det være et samfunn hvor vi tar oss råd til å betale omsorgen for døende ut av felleskassen? Skal våre barn opplæres til det humanistiske kultursyn som ligger nedfelt i velferdsstaten, eller skal de læres opp til bare å tenke i ecu og private forsikringsordninger når gamlemor faller ned trappen?

Selvfølgelig er det å sette saken på spissen. Men tiden er inne til en grundig vurdering av hva vi vil med den norske velferdsstaten frem-

over. Det er ikke tilstrekkelig å behandle velferdsstaten bare som et historieløst pengesluk, slik det legges opp til i Arbeiderpartiets debathefte om *Ny solidaritet*. Det er ikke tilstrekkelig å skjære litt her og litt der i ytelsene. Vi trenger en dyptpløyende og ansvarlig diskusjon om gyldigheten av det etiske fundament den norske velferdsstaten er bygd på, EU eller ikke EU. For hele tiden må vi ha i bakhodet, at selv om det tar liten tid å bygge ned velferdsstaten, så tok det mer enn hundre år å bygge den opp.

(Artikkelen er tidligere (12.06.94) trykt som kronikk i *Aftenposten*.)